

THE TIME OF STALIN- PORTRAIT OF A TYRANNY

Anton Antonov Ovseyenko

Harper Colophon books, New York 1983.

Na ruskom: »Portret tirana«, Haronika Press, New York 1980.

Knjiga ima 375 stranica gusto tiskanog teksta zajedno s bilješkama, indeksom i kratkom informacijom o autoru. Autor je sin Lenjinovog suborca, istaknutog rukovodioca iz oktobarske revolucije i građanskog rata. I otac i majka su mu poginuli kao žrtve Staljinovog terora, a on sam je dvanaest godina proveo u Staljinovim zatvorima i logorima. Nakon izlaska iz logora jedno je vrijeme živio na jugu Rusije, a od 1960. godine radi u Moskvi kao historičar.

Knjiga je značajna kao svjedočanstvo čovjeka koji je bio žrtva Staljinovog terora i u skladu s tim autorovo osobno iskustvo je bitno i kao polazište i kao osnova sadržaja. Uz to je značajna i okolnost da je pisac po profesiji historičar, koji je svoje doživljaje dopunio proučavanjem raznih historijskih izvora kao i s informacijama koje je dobio od ljudi za vrijeme boravka u logoru i poslije izlaska iz njega. Knjiga doista pruža obilje materijala koji do sada nije bio dostupan javnosti i posebno je značajna oklonost što je autoru bio omogućen uvid u materijale istražne komisije, koja je po nalogu vlasti istraživala kako je došlo do ubojstva Kirova. Po svom značaju za proučavanje vremena koje opisuje, ova knjiga dolazi na treće mjesto iza dviju drugih, koje na žalost još nisu prevedene na naš jezik, a to su ARHIPELAG GULAG od Solženjicina i NEKA HISTORIJA SUDI od Medvedeva. Prednost Antonova u usporedbi s ovadva autora je u tome što je s obzirom na svoje porodične veze imao mogućnost razgovora s mnogim važnim svjedocima, koje zbog razumljivih razloga ne imenuje.

Antonov ima dvije osnovne pretenzije. Želi pružiti Staljinov portret a zatim i atmosferu vremena u kojem je Staljin vladao. Prvi je zadatak nesumljivo mnogo bolje ispunjen od drugoga.

To je portret diktatora-zločinca, koji opisuje jedna njegova žrtva koja ga je nadživjela. Antonov smatra da je Staljinov karakter dobrim dijelom uvjetovan okolnostima u kojima je rođen i odgojen. Staljinovo ponašanje u školi, i, kasnije, u prvim godinama revolucionarne djelatnosti ne samo da je s pravnog gledišta bilo izrazito devijantno, već i u ljudskom pogledu sadrži klice potencijalnog kriminalca velikih razmjera. Posebno se izdvaja Staljinov nehuman odnos prema majci i prvoj ženi, a nešto kasnije provokatorski odnos prema starom poznatom revolucionaru Martovu. Na temelju opisa nekih događaja s carske robije i iz Staljinovog ranog ilegalnog rada, autor sugerira zaključak o Staljinovoj vjerojatnoj suradnji s organima Ochrane. Čitajući knjigu stječemo dojam da je Staljin izišao iz svijeta kriminalaca, probisvjeta

i razbojnika s kojima nikada ne prekida jer ga rese svojstva izuzetne lukavosti, hladnokrvnosti i bezobzirnosti. Kako se Staljin postepeno uklapa u krugove profesionalnih revolucionara i kako postaje jedan od Lenjinovih bliskih suradnika, koji stječe njegovo povjerenje u knjizi je slabo obrađeno. Staljin vješto koristi stečene pozicije i nakon zauzimanja vlasti, dok je većina drugih revolucionara bila obuzeta utopijskim idejama komunizma i perspektivama svjetske revolucije, on je zabavljen stvaranjem, širenjem i učvršćivanjem aparata vlasti, koja se formira oko generalnog sekretara s glavnim uporištem u tajnoj policiji, i što je možda najvažnije, u postepenom uvođenju principa tajne policije u rad vodećih partijskih i državnih foruma. To je proces prerastanja revolucionarnih institucija u ukupni aparat vlasti, represije i terora, kakvog do sada nije bilo u historiji. Sve to Antonov proučava iznutra, s položaja žrtve koja je ubačena u žrvanj, no njegova svjedočanstva ni izdaleka nemaju onu snagu koja je sadržana u djelima Solženjicina. On ostaje na razini historičara, koji raspolaže s obiljem podataka, i koji ne umije da ih sintetički objedini, niti da ih umjetnički oblikuje, pa je izlaganje u nekim djelovima dosta monotono, a ima i dosta ponavljanja, jer se isti podaci i isti događaji izlažu s raznih aspekata, što su dati u pojedinim podnaslovima na koje je knjiga podijeljena.

Knjiga je značajna i valjalo bi je prevesti u prvom redu zato što pruža obilje materijala koji opisuju proces pretvaranja revolucije u kontrarevoluciju. No, to je praćeno s tako velikim brojem ubijanja da (prema autorovim procjenama u Staljinovom teroru je ubijeno oko 20 milijuna ljudi), ako se u tome isključivo ograničimo na zločinačkom nastojanju diktatora i njegovog aparata da se pod svaku cijenu učvrsti, to zvuči gotovo nevjerovatno ili bar slabo uvjerljivo. Naime, stvar je u tome što potpuna slika situacije nužno traži da se objasni i druga strana medalje, to jest odnos diktatora i njegovog aparata prema ostalom, većem dijelu stanovništva, koji je živio i djelovao izvan zatvora i logora. Naime, neizbježno je pitanje, kako je bilo moguće da diktator, koji hladnokrvno ubija na desetke milijuna svojih sugrađana, u isto vrijeme uživa podršku ostalog stanovništva i da da kraju iziđe kao pobjednik i heroj iz drugog svjetskog rata? To pitanje Antonov uopće ne postavlja, pa bi onda bilo mnogo bolje da se kod prevođenja knjige ostane pri naslovu »PORTRET TIRANINA«, kao što i jest u originalnom izdanju na ruskom jeziku.

Ivan Kuvačić